

**TA'LIM MUASSASALARIDA HARBIY-VATANPARVARLIK
TARBIYASINI SHAKLLANTIRISHDA CHAQIRUVGA QADAR
BOSHLANG'ICH TAYYORGARLIK FANINING AHAMIYATI**

Pulatov Baxodir Abduraupovich

FarDU Harbiy ta'lim fakulteti Maxsus tayyorgarlik sikli boshlig'i

Yuldoshov Mustafo Parxod o'g'li

Turg'unov Diyorbek Nosirjon o'g'li

Ismoilov Begzod Sherzod o'g'li

FarDU Harbiy ta'lim fakulteti talabalari

Annotatsiya: *Ushbu maqolada ta'lim muassasalarida harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini shakllantirishda "Chaqiruvga qadar boshlang'ich tayyorgarlik" fanining o'rni va ahamiyati tahlil qilindi. Maqolada zamonaviy ta'lim tizimida yoshlarni mudofaa qilishga tayyorlashning nazariy-metodologik asoslari, ChQBT fanining tarkibiy tuzilishi hamda harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini shakllantirish mexanizmlari ko'rib chiqildi. Shuningdek, fan doirasida amalga oshiriladigan harbiy-amaliy mashg'ulotlarning o'quvchilar shaxsida milliy g'urur, mas'uliyat va vatanparvarlik his-tuyg'ularini rivojlantirishdagi o'rni yoritildi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, ChQBT fani nafaqat harbiy-jismoniy tayyorgarlikni ta'minlash, balki yoshlar ongida fuqarolik pozitsiyasi va yuksak ma'naviy-axloqiy fazilatlarni shakllantirishning muhim vositasi ekanligi aniqlandi.*

Kalit so'zlar: *harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi, chaqiruvga qadar boshlang'ich tayyorgarlik, mudofaa tayyorgarligi, ta'lim tizimi, fuqarolik tarbiyasi, milliy g'urur, yoshlar tarbiyasi, harbiy-amaliy tayyorgarlik.*

KIRISH

Mustaqillik yillarida O'zbekiston Respublikasida yosh avlodni har tomonlama barkamol, Vatanga sodiq va mas'uliyatli fuqaro qilib tarbiyalash davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylandi. Bu borada 2017-yilda qabul qilingan "Yoshlarga oid davlat siyosati to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonuni hamda 2021-yilda tasdiqlangan "O'zbekiston Respublikasida harbiy va harbiy-texnik ta'limni rivojlantirish konsepsiyasi" muhim ahamiyat kasb etadi.

Zamonaviy geosiyosiy vaziyat, xavfsizlik tahdidlarining kuchayishi va global miqyosdagi o'zgarishlar yoshlarni harbiy xizmatga psixologik va jismoniy jihatdan tayyorlashni dolzarb vazifaga aylantirmoqda. Ta'lim muassasalarida

o'qitiladigan "Chaqiruvga qadar boshlang'ich tayyorgarlik" (ChQBT) fani ana shu vazifalarni amalga oshirishning asosiy mexanizmi hisoblanadi.

Harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi – bu yoshlarda Vatan, millat va davlatga nisbatan mehr-muhabbat, hurmat, g'urur his-tuyg'ularini shakllantirish, ularni o'z xalqi va yurtining mustaqilligi, territorial yaxlitligi va xavfsizligini himoya qilishga tayyorlash jarayonidir. Bu jarayon faqat nazariy bilimlar berishdan iborat emas, balki amaliy ko'nikmalar, ma'naviy-axloqiy qadriyatlar va fuqarolik ongini shakllantirish tizimini o'z ichiga oladi.

ChQBT fani o'quvchilarga harbiy ish asoslarini o'rgatish, jismoniy va ruhiy jihatdan ularni harbiy xizmatga tayyorlash, shuningdek, ularning shaxsida yuksak fuqarolik mas'uliyati va vatanparvarlik hissiyotlarini rivojlantirishga qaratilgan. Maqolada ushbu fanning harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini shakllantirishdagi o'rni va ahamiyati chuqur tahlil qilindi.

ASOSIY QISM

Harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi pedagogika fanining muhim tarkibiy qismi sifatida ko'p asrlik tarixiy taraqqiyot davomida shakllandi. O'zbekiston Respublikasida mustaqillik davrida bu soha milliy g'oya, milliy qadriyatlar va zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida yangi mazmun va yo'nalish oldi.

Pedagogik adabiyotlarda harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi shaxsning ijtimoiy-ma'naviy rivojlanishining ajralmas qismi sifatida qaraladi. Tarbiya jarayonida yoshlarning milliy o'zligini anglashi, tarixiy xotirasi, madaniy merosga hurmat, davlat ramzlariga ehtirom va mudofaa majburiyatini his qilish kabi xususiyatlar shakllantiriladi.

Zamonaviy pedagogik yondashuvlarga ko'ra, harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi quyidagi asosiy komponentlarni o'z ichiga oladi:

Kognitiv komponent – yoshlarning O'zbekiston tarixi, davlatchiligi, harbiy an'analari, mudofaa tizimi haqida bilimlarini shakllantirish. Bu komponent doirasida o'quvchilarga milliy istiqlol g'oyasi, qahramonlik tarixi, zamonaviy harbiy texnologiyalar va mudofaa tizimining asoslari o'rgatiladi.

Emotsional komponent – Vatanga, xalqiga, davlatiga nisbatan ijobiy munosabat, mehr-muhabbat, g'urur va hurmat hislarini rivojlantirish. Bu jarayon orqali yoshlarda milliy o'ziga xoslik, tarixiy xotira va madaniy identifikatsiya shakllandi.

Faoliyat komponent – harbiy-amaliy ko'nikmalar, jismoniy tayyorgarlik, ekstremal vaziyatlarda to'g'ri qaror qabul qilish qobiliyatini rivojlantirish. Amaliy mashg'ulotlar, harbiy-sport o'yinlari va jismoniy mashqlar orqali o'quvchilar real harbiy xizmat sharoitlariga tayyorlanadi.

Chaqiruvga qadar boshlang'ich tayyorgarlik fanining mazmuni va tuzilishi

ChQBT fani o'rta ta'lim muassasalarida 10-11-sinflarda o'qitiladigan majburiy fan bo'lib, u o'quvchilarni harbiy xizmatga kompleks tarzda tayyorlashni ko'zda tutadi. Fanning o'quv dasturi Mudofaa vazirligi va Xalq ta'limi vazirligi tomonidan birgalikda ishlab chiqildi va quyidagi asosiy bo'limlarni qamrab oladi:

1. Vatanparvarlik va fuqarolik tarbiyasi asoslari

Ushbu bo'limda O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyaviy asoslari, fuqarolarning huquq va majburiyatlari, milliy ramzlar va ularning ma'nosi, milliy istiqloq g'oyasining mazmuni o'rganiladi. O'quvchilar davlat tuzumi, qonunchilik asoslari, fuqarolik jamiyati va demokratik qadriyatlar haqida chuqur bilimlar oladi.

2. O'zbekiston Qurolli Kuchlarining tuzilishi va vazifalari

Bu qismda mamlakatimiz mudofaa tizimining tashkiliy tuzilishi, Qurolli Kuchlarning turlari va vazifalari, harbiy xizmat o'tash tartibi, harbiy qasam mazmuni va harbiy intizom qoidalari batafsil ko'rib chiqildi. Shuningdek, zamonaviy harbiy texnika va qurollar, ularning qo'llanilish prinsiplari tahlil qilindi.

3. Harbiy-texnik tayyorgarlik

Harbiy texnika asoslari, qurollar va ulardan foydalanish qoidalari, aloqa vositalari, topografiya va xarita bilan ishlash ko'nikmalari bu bo'lim doirasida o'rgatiladi. O'quvchilar avtomatik qurollarning tuzilishi, qismlari va texnik xizmat ko'rsatish tartibini o'rganadi.

4. Taktik tayyorgarlik

Jangovar taktika asoslari, jangchi harakatlari, hujum va mudofaa taktikasi, kuzatuv va razvedka asoslari ushbu qismda nazariy va amaliy tarzda o'rganiladi. Guruhli va individual taktik amallar, shartli raqibga qarshi harakat qilish usullari mashq qilinadi.

5. Jismoniy tayyorgarlik

Harbiy-amaliy sport turlari, cho'chqa mashqlari, yugurish, o'zini mudofaa qilish usullari, sport normativlari va standartlarini bajarish bu bo'limning asosini tashkil qiladi. Chidamlilik, tezlik, kuch va muvofiqlikni rivojlantirish uchun maxsus mashqlar tizimlashtirildi.

6. Tibbiy tayyorgarlik asoslari

Birinchil tibbiy yordam ko'rsatish, jarohatlar va kasalliklar holatida harakat qilish, sanitariya va gigiena qoidalari, yuqumli kasalliklardan himoyalash bu qismning muhim yo'nalishlaridir.

7. Fuqaro mudofaasi va favqulodda vaziyatlar

Tabiiy ofatlar, texnogen halokat va favqulodda vaziyatlarda xavfsizlik choralari, evakuatsiya qilish, himoya vositalaridan foydalanish, aholini himoya qilish usullari amaliy mashg'ulotlar asosida o'rgatiladi.

ChQBT fanining harbiy-vatanparvarlik tarbiyasidagi o'rni

ChQBT fani harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini amalga oshirishning eng samarali vositalaridan biri hisoblanadi. Buning bir qancha sabablari mavjud:

-fan doirasida o'quvchilar nazariy bilimlarni amaliy ko'nikmalar bilan uyg'unlashtirib o'rganadilar. Harbiy texnika bilan tanishish, qurollardan foydalanish, taktik mashqlar bajarish yoshlarda haqiqiy harbiy muhitni his qilish imkoniyatini yaratadi va ularda harbiy xizmatga nisbatan mas'uliyat hissini kuchaytiradi.

-ChQBT mashg'ulotlari jamoaviy ruh, o'zaro yordam, intizom va tartib-intizomni shakllantiradi. Guruhli mashqlar, jamoa harakatlari, bir-biriga qo'llab-quvvatlash o'quvchilarda hamjihatlik, jamoaviylik va kollektiv mas'uliyat hissini rivojlantiradi.

-fan orqali yoshlarga o'z xalqining qahramonlik tarixi, harbiy an'analari, milliy qahramon va harbiy arboblarning hayoti va faoliyati haqida keng qamrovli ma'lumotlar beriladi. Tarixiy xotira va milliy g'ururni mustahkamlash orqali o'quvchilarda chuqur vatanparvarlik hissi shakllandi.

-ChQBT mashg'ulotlari jismoniy va ruhiy bardoshlikni oshiradi, irodani mustahkamlaydi, qat'iyat va jasoratni rivojlantiradi. Og'ir jismoniy mashqlar, vaziyatli mashg'ulotlar va ekstremal sharoitlarda harakat qilish o'quvchilarda shaxsiy fazilatlarni shakllantiradi.

-fan doirasida o'quvchilar real hayotda qo'llanilishi mumkin bo'lgan foydali amaliy bilim va ko'nikmalarga ega bo'ladilar. Birinchi tibbiy yordam, favqulodda vaziyatlarda harakat qilish, o'z-o'zini himoya qilish kabi ko'nikmalar nafaqat harbiy, balki fuqarolik hayotida ham muhim ahamiyatga ega.

Pedagogik texnologiyalar va metodlar

Zamonaviy ChQBT darslarida turli pedagogik texnologiyalar va innovatsion metodlardan foydalaniladi:

Muammoli ta'lim texnologiyasi – o'quvchilarga konkret vaziyatlar taqdim etiladi va ular uchun optimal yechim izlash talab qilinadi. Bu yondashuv tanqidiy fikrlash, mustaqil qaror qabul qilish qobiliyatini rivojlantiradi.

Guruhli va jamoaviy ta'lim – o'quvchilar kichik guruhlarda ishlaydilar, vazifalarni birgalikda hal qiladilar, bir-birlaridan o'rganadi va jamoaviy mas'uliyatni his qiladilar.

Trening va simulyatsiya – harbiy vaziyatlarni modellashtirish, o'yin formasidagi mashg'ulotlar orqali amaliy ko'nikmalar takomillashtiriladi.

Ko'rgazmali ta'lim – harbiy texnika namoyishlari, videolavhalar, virtual simulyatorlar va multimediya vositalari qo'llanildi.

Amaliy mashg'ulotlar va lagerlar – harbiy-sport lagerlari, poligon mashg'ulotlari, marshrutli yurishlar o'quvchilarni real harbiy muhitga yaqinlashtiradi.

Veteranlar va harbiy xizmatchilar bilan uchrashuvlar – amaliy tajriba va hayotiy hikoyalar orqali yoshlarda chuqur ta'sir o'tkazildi.

Ta'lim muassasalarida harbiy-vatanparvarlik tarbiyasining tashkil etilishi

ChQBT fanidan tashqari, ta'lim muassasalarida harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi quyidagi yo'nalishlar orqali amalga oshiriladi:

Darsdan tashqari tarbiyaviy ishlar – Xotira va qadrlash kunlariga bag'ishlangan tadbirlar, uchrashuvlar, muzeylar va yodgorliklar ziyorati, harbiy-vatanparvarlik mavzusida tanlovlar va olimpiadalar o'tkazildi.

Sport-ommaviy tadbirlar – harbiy-sport o'yinlari, estafetalar, kros mashg'ulotlari, "Barkamol avlod" dasturi doirasidagi tadbirlar muntazam tashkil etildi.

Axborot-targ'ibot ishlari – maktab gazetalari, stengazetalar, video roliklalar, ijtimoiy tarmoqlardagi kontentlar orqali vatanparvarlik g'oyalari targ'ib qilindi.

Ota-onalar bilan hamkorlik – oilada vatanparvarlik tarbiyasini mustahkamlash, ota-onalarni jarayonga jalb etish orqali kompleks yondashuv ta'minlandi.

Xorijiy tajribalar va qiyosiy tahlil

Ko'plab rivojlangan mamlakatlarda, xususan, AQSh, Rossiya, Xitoy, Isroil va boshqa davlatlarda yoshlarni harbiy xizmatga tayyorlash tizimlari mavjud. Ushbu tajribalar tahlil qilinib, milliy sharoitlarga moslashtirilgan holda qo'llanilmoqda.

AQShda JROTC (Junior Reserve Officers' Training Corps) dasturi orta maktablarda majburiy emas, lekin keng tarqalgan bo'lib, u yoshlarni liderlik, mas'uliyat va fuqarolik fazilatlarini rivojlantirishga qaratilgan. Rossiyada "OBZh" (Asosiy xavfsizlik asoslari) va "NVP" (Harbiy-vatanparvarlik tayyorgarlik) kabi fanlar mavjud. Isroilda esa harbiy xizmat majburiy bo'lib, maktab yoshidanoq o'quvchilar maxsus tayyorgarlikdan o'tadilar.

O'zbekiston tajribasi ushbu xalqaro amaliyotlardan eng yaxshi tomonlarini o'zlashtirgan holda, milliy qadriyatlar va madaniy xususiyatlarga mos ravishda shakllantirildi.

XULOSA

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, "Chaqiruvga qadar boshlang'ich tayyorgarlik" fani ta'lim muassasalarida harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini

shakllantirishning asosiy mexanizmi vazifasini o'taydi. Fan doirasida amalga oshiriladigan nazariy va amaliy mashg'ulotlar yoshlarda Vatanga muhabbat, milliy g'urur, fuqarolik mas'uliyati va mudofaa majburiyatini his qilish kabi muhim fazilatlarni shakllantirishga xizmat qiladi.

ChQBT fanining o'ziga xos xususiyati shundaki, u nafaqat harbiy-texnik bilimlar va jismoniy tayyorgarlikni ta'minlaydi, balki yoshlarning axloqiy-ma'naviy dunyoqarashini, qiymat yo'nalishlarini va shaxsiy fazilatlarini ham rivojlantiradi. Fan orqali o'quvchilar jamoaviy ish ko'nikmalari, mas'uliyat, intizom, irodaviylik va qat'iyat kabi xususiyatlarga ega bo'ladilar.

Zamonaviy geosiyosiy sharoitlarda harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi milliy xavfsizlikni ta'minlashning muhim omili ekanligi aniqlandi. ChQBT fani orqali tarbiyalangan yoshlar mustaqil, barkamol va Vatanga sodiq fuqarolar bo'lib, mamlakatimizning mustaqilligi, hududiy yaxlitligi va tinchligini himoya qilishga tayyor bo'ladilar.

Kelajakda ChQBT fanining samaradorligini oshirish uchun zamonaviy pedagogik texnologiyalarni keng qo'llash, o'quv materiallari va dasturlarini doimiy takomillashtirish, o'qituvchilar malakasini muntazam oshirish hamda amaliy mashg'ulotlar bazasini kengaytirish zarur. Shuningdek, xorijiy ilg'or tajribalarni o'rganish va milliy sharoitga moslashtirilgan holda joriy etish muhim ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Mirziyoyev Sh.M. Milliy taraqqiyot yo'limizni qat'iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko'taramiz. – Toshkent: "O'zbekiston" NMIU, 2022. – 560 b.
2. O'zbekiston Respublikasining "Yoshlarga oid davlat siyosati to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent: Adolat, 2021. – 28 b.
3. Nishonov S.N., Tursunov I.K. Harbiy-vatanparvarlik tarbiyasining nazariy va amaliy asoslari. – Toshkent: "Fan va texnologiya", 2023. – 224 b.
4. Ergashev B.A. Yoshlarda milliy g'oya va mafkurani shakllantirishning pedagogik asoslari. – Toshkent: "O'qituvchi", 2022. – 198 b.
5. Rahimov Z.T., Mahmudov R.X. Chaqiruvga qadar boshlang'ich tayyorgarlik: o'quv qo'llanma. – Toshkent: "Sharq", 2023. – 312 b.
6. Yo'ldoshev J.G., Xasanov A.A. Ta'lim muassasalarida tarbiya ishlari: nazariya va amaliyot. – Toshkent: "Turon-iqbol", 2022. – 276 b.
7. Abdullayeva Sh.A. Yoshlar tarbiyasida milliy qadriyatlarning o'rni. – Toshkent: "Ma'naviyat", 2023. – 168 b.

8. Karimov N.R. Harbiy pedagogika asoslari. – Toshkent: Harbiy-texnik institut nashriyoti, 2022. – 344 b.
9. Salimov D.S., Alimov F.M. Fuqarolik tarbiyasi: konsepsiya va amaliyot. – Toshkent: "Iqtisod-moliya", 2023. – 256 b.
10. Toshmatov O.B. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar va ularning qo'llanilishi. – Toshkent: "Fan", 2022. – 288 b.
11. Xolmirzaev T.E., Usmanov K.U. Jismoniy tarbiya va sport pedagogikasi. – Toshkent: "O'zbekiston milliy ensiklopediyasi", 2023. – 416 b.
12. Ibragimov X.I. Mudofaa siyosati va milliy xavfsizlik. – Toshkent: "Akademnashr", 2022. – 368 b.
13. Qodirov A.Q., Rahmonov S.R. Ta'lim tizimida innovatsion yondashuvlar. – Toshkent: "Yangi asr avlodi", 2023. – 296 b.
14. Mamatqulov B.M. Harbiy tarix va an'analar. – Toshkent: "Sharq", 2022. – 432 b.

